

נכר

"ריבונו של עולם! בראת יופי, בראת כיעור! בראת טהרה, בראת טומאה; בראת קודש, בראת חול: גבולות למה לא היצבת להם, שלא יעברו זה למחיצתו של זה ולא ישמשו בערבוביה? והנה ידעתי גם ידעתי, שאתה מתגלה בכיעור, כשם שאתה מתגלה ביופי, בקודש כבחול; אבל גשמה עלובה כעין זו שלי, שתערובת כיעור היא לה, תערובת טומאה וטהרה-טומאה, ותערובת קודש וחול-חול, גשמה עלובה כעין זו שלי מה תהיה עליה, ריבונו של עולם? ריבונו של עולם! בראת אהבה, בראת תאנה: גבול למה לא היצבת להן, שלא תעבורנה זו למחיצתה של זו ולא תשמשנה בערבוביה? והנה ידעתי גם ידעתי, שאתה מתגלה באהבה, כשם שאתה מתגלה בתאנה; אבל גשמה עלובה כעין זו שלי, שתערובת אהבה ותאוה תאוה היא לה, גשמה עלובה כעין זו שלי מה תהיה עליה, ריבונו של עולם" (ע' 57).

קודם וחול, אהבה ותאוה, חומר ורוח, סבל וגאולה—הרי כל אלה הם לחם-חוקה של הספרות היפה מאז היותה.

ואי-עלי-פי-כן ענין מיוחד יש באסופת סיפורים זו של שמעון הלקין, שכן מאפשרת היא להתחקות אחר שני התלככים של המשכיות: האחד—מורשה מדור לדור ומעולם לשוני-תרבותי מסוים אל עולם סמוך לו, והאחר—התפתחות פנימית-אורגנית של מפתח על ספרותי, פרי רוחו של יוצר אחד, משלב של תיגוק המפרפר ובוכה בחיתוליו אל יציר-

אנוש, המנגן במלוא מיתרי אישיותו, שבע-ימים-ורוגו ולמוד-נסיון-וייסורים, המשקיף בחיוב שבמנוד-ראש על העולם, שמתוך השלמה עמו הגיע אל השלמות שעל סף הכליון.

אשר לתהליך הראשון, הרי תוך כדי נסיון לנסח את מהותו עלתה בזכרוני מסה שנת-פרסמה באחד מגיליונות "קשת" ושהוקדשה לשמעון הלקין, ובה נאמר עליו (אמנם בהס-וואה שקופה עד לגיחוך) כך:

"לו הייתי חוקר, איש מדע, מלומד, מבקר בעל מקצוע אקדמי, העוסק בספרות, מורה, מרצה, פרופיסור, כותב הייתי מאמרים ארוכים גדושים ויפים על השירה של הלקין ועל הפרוזה שלו, על סיפוריו ועל מסותיו, על מאמריו ועל מחקריו. ואפשר מגיש הייתי לחבר המלומדים עבודת-דוקטור טור שבה מוכיח הייתי איך לפני ארבעים שנה, שעה שכל משוררי ארץ-ישראל כתבו בנוסח בלוק, מאיאקובסקי ויסנין, כתב הלקין כפי שהכל כותבים בימינו, ורק הרבה יותר טוב מרובם הגדול של אלה שכותבים בימינו. ובדוקטוראט אחר מעלה הייתי את הסברה, שכל הפורטנואים של פיליפ רות, כל ההרצוגים של שאול בלו ודומיהם בנים ונכדים המה לגיבורי סיפור-ריו של הלקין, שהגה בהם ברחמי רוחו".

אם נסיר את המעטה האמוציונלי שבמלים אלו, ואת להטי המאנייריום המסתי, הרי כמעט אין לנו מה להוסיף עליהן, פרט, אולי, לאיחול כי אכן ייערך אי-פעם מחקר שיבהיר כיצד ניסרו בשנות ה-20 בחללו של העולם היהודי באמריקה ניצוצות שמצאו את ביטויים בספרות האמריקאית בלשון העברית, והפכו להבה בשנות ה-60 וה-70 בספרות האנגלו-יהודית שבארצות-הברית.

ועתה מלים מספר על התהליך השני. דומה כי רוב המספרים הגדולים בעולם, כגון טול-סטוי ודוסטויבסקי ותומאס מאן, כתבו סיפורים שהם מעין סקיצות לרומנים הגדולים, ובהם דמויות שהן מעין תינקות אמנותיים, שהתחזקו, התפתחו ולבשו עוז ותעצומות עד שהגיעו לשיעור-קומתם של גיבורי ספרות בעלי-שם. את רוב-רובו של "נכר"—המורכב

* שמעון הלקין: נכר (סיפורים); מוסד ביאליק 1972; 261 עמ'.

ממולו, אלא שלעולם אינה מפנה מבטה אליו, אל המספר הגדול, היושב בסמוך כל-כך, ובפרט שענינה נעוצות תמיד בספר אחד כרסתן, שהיא קוראת בו בשעת האוכל. אין המספר הגדול מרהיב עוז בנפשו לדבר אל הנערה, כיון שזקן הוא—יפה היא כל-כך, ואין רצונו אלא לומר לה שיפה היא, והוא אוהב אותה, אלא שאינו נועז עד כדי כך. הקיצור, יום אחד הוא מבחין בשם הספר, שהנערה שקועה בקריאתה בו גם בחדר-האוכל, ולבו קופץ קפיצה נפעמת: זו קוראת רומן משלו, משל המספר הגדול—שם הרומן ושם מחברו משחירים ברור כל-כך על גבי הרקע האפור של עטיפת הספר, שהנערה מזקיפה אותו באלכסון ביד שמאל שלה מול עיניה, עם שהיא דולה את המרק ביד ימינה מתוך הצלחת, שהספר סוכך עליה כולה כמעט. כן, קפץ לבו של המספר הגדול קפיצה צעירה מאד, ועם גמר הסעודה—עוד באותו יום, כמדומה, לאחר הסעודה—הוא מתחזק עד כדי להציג עצמו לפנינה. כלומר: כשהוא רואה את הנערה קמה לצאת מחדר-האוכל, אף הוא מזדרז ויוצא עמה יחד. וזו עדיין אינה מציצה בו, אינה נותנת עיניה בו, אף כשהוא נסוג קצת אחורה על דרך הנימוס, לפנות את הדרך לפנינה בפתח. רק כשהם יורדים יחד, זה בצד זה כמעט, במדרגות, המוליכות אל פרודור המלון, הוא מבקש סליחה מן הנערה ואומר לה, שהוא הוא פלוני המ' חבר, שכתב את הספר, שהיא קוראת בו. כן, התגבר הפייטן הגדול על מורך-לבו בזיקנתו מול האשה הצעירה! ולא עוד אלא שזו אף מאושרת היא, כמדומה: פניה מסמיקות! אלא שתחילת ההיכרות היא גם סופה: יפהפיה זו אינה אלא משמיעה גמגומי דברים שבאשרה, זו הזכות הגדולה, שנתגלגלה לה להכיר את גדול המספרים שבדור. ותו לא. ותו לא—גם מצד הפייטן המפואר הממטים אותו סיפור קצר שלו בפסוק אחד, כמדומה: לעת זיקנה חיבב אדם ללמוד להסתפק בגמול אהבה, שמג' מיאה אותו האהובה בכפית של תה" (עמ' 252/3).

כמעט כולו סיפורים שנכתבו בשנות ה-20 וה-30—מוצאים אנו בהתבגרותו ב"יחיאל ההגרי" ובבשלותו ב"עד משבר". אלא שב-אמרנו בראשית דברינו למעלה "תינוק בחי-תוליו" לא עלה על דעתנו לרמוז למוצר בלתי-מוגמר. כלום תינוק בחיתוליו הוא יצור פחות מושלם מאיש-שיבה בחלוק-הבית שלו? אדרבה, זה כוחו של הלקין, שאפילו ביצירות-נעורים שלו קוסמים לנו אותו בור-כפיים ספרותי-אמנותי, אותה עדינות של ריקמה סיפורית, אותה מלאכת-מחשבת של אחריות תיאורית, אותו ליטוש סגנוני ואותה דקות של חדירה פסיכולוגית, המאפיינים כל-כך את הסיפורת המאוחרת מפרי עטו.

והנה, אחת מדוגמות-הפאר של סיפורת זו מוצאים אנו ב"נכר" עצמו, שכן הסיפור האחרון שבאסופה "מתוך מכתביו של לואי בירין" מסומן בשנת 1962, כלומר בהפרש של כארבעים שנה מהסיפור "אליטה", שב-קטע ממנו פתחנו את רשימתנו. אין לנו ברירה אפוא אלא לסיים במובאה ארוכה מן הסיפור "מתוך מכתביו של לואי בירין", כדי שנראה בעליל איך עבר ש. הלקין על-פני התהום שבין התסיסה הסוערת של הנעורים לבין צידוק-הדין של הזיקנה, ואפשר שיתגלה לנו ביתר-בהירות על שום מה את לקט שיריו האחרון קרא בשם "מעבר יבוק".

"...מעשה, כמדומה, באחד מגדולי המספרים האירופיים—הכותב מה שהוא כותב בגוף ראשון, אם אינני טועה—שיוצא להינפש באחד המלונות בשווייץ, ושם נתקלות עיניו בנערה אחת צעירה, אורחת גם היא באותו מלון. כן, שכחתי להוסיף, שהמספר עצמו אדם לא צעיר הוא, בן ששים, כמדומה, ואף-על-פי-כן הוא מתאהב בנערה, באותה אורחת צעירה שבמלון, ללא שיפיר אותה: על-פי טביעת-העין בלבד הוא מתאהב בה, אלא שלהתודע אליה ולדבר עמה אינו מתיר לעצמו. פשוט, אינו פוצה פיו עמה אף בשיחה קלה, שהיא כשרה לחלוטין בין שני אורחים מתאכנסים באותה אכסניה כמה זמן, משך ימים אחדים... הוא יושב ליד שולחנה שלו בשעת הסעודה, והיא ליד שולחנה